

Sosiaalisen vanhemmuuden tukeminen uusperheessä

**– kontekstina nuorisopsykiatrian osasto ja joustavien hoitomuotojen poliklinikka
Kanta-Hämeen keskussairaalassa**

Tarja Hietikko

Uusperheneuvojakoulutus 2015

Kehittämishanke

Sisältö

1. Johdanto	1
2. Teoriatausta	
2.1. Uusperhe	2
2.2. Sosiaalinen vanhemmuus	4
3. Nuorisopsykiatrian osaston ja joustavien hoitomuotojen poliklinikan perhetyö ja vanhemmuuden tukeminen	
3.1. Nuorisopsykiatrian osasto	7
3.2. Joustavien hoitomuotojen poliklinikka	8
4. Sosiaalisen vanhemmuuden tukemisen pohdinta työyhteisössä	
4.1. Alkuinformaatio	8
4.2. Kehittämisiltapäivä	9
4.3. Ryhmätöiden anti	10
5. Johtopäätökset, pohdinta ja jatkotyöskentely	12
6. Lähdeluettelo	14

Uusperheitä ja niihin mahdollisesti liittyvää erityisproblematiikkaa olen pitkän työhistoriani aikana useaan otteeseen pysähtynyt miettimään. Kävin erityistason perhe- ja pariterapiakoulutuksen v. 2009-2012, ja tuon koulutuksen lopputyössäni pohdin teoriatasolla uusperheen nuoren perheterapiaa nuorisopsykiatriassa. Olin jo pidempään ollut kiinnostunut uusperheistä ja niiden dynamiikasta. Aluksi olin kiinnostunut erityisesti lapsen näkökulmasta uusperheeseen (Ritala-Koskinen 2001). Tämä liittyi aikaisempaan työhistoriaani lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Työssäni kohtasin hyvin erilaisia perheitä, ja lapsen perheekseen mieltämä kokoonpano ei välttämättä tarkoittanut samaa kuin viranomaisen määrittämä perhe.

Toiseksi kiinnostuin uusperheistä systeeminä. Systeeminen lähtökohta painottaa perheenjäsenten suhteiden keskinäistä yhteyttä. Uusperhe koostuu erilaisista itsenäisistä ja toisiinsa vaikuttavista alasysteemeistä, tai suhdepareista, jotka ovat osa- tai kokoaikaisia. Uusperheet aloittavat elämänsä hyvin erilaisista rakenteellisista lähtökohdista kuin ydinperheet. Ydinperheessä luodaan ensin puolisojen välinen alasysteemi, ja lapset tulevat mukaan systeemiin useimmiten yksi kerrallaan. Uusperheessä puolisosuhde ja vanhemmuus voivat eriytyä, jolloin vanhemmuudesta huolehtivat biologiset vanhemmat. (Murtorinne-Lahtinen 2011, 51.)

Omakohtaista kokemustakin uusperheestä minulla on jonkin verran eli elän vakiintuneessa parisuhteessa, ja minulla on aikuinen tytär aikaisemmasta liitostani. Lisäksi olen seurannut kivuliasta uusperheprosessia lähipiirissäni.

Hakeutuessani Uusperheneuvoja-koulutukseen halusin kehittää omaa ja työyhteisöni työskentelyä uusperheiden kanssa. Sekä osastolla että poliklinikalla asiakkaamme on nuori ja hänen perheensä. Perheet voivat olla hyvin monimuotoisia, ja varsin usein nuori asuu uusperheessä, jossa on läsnä myös biologisen vanhemman puoliso, joka voi olla sosiaalinen vanhempi. Kehittämishankkeeni tavoitteeksi olen ottanut selvittää, miten omissa työyksiköissäni tehtävässä perhetyössä huomioidaan nuoren sosiaalinen vanhempi. Minkälaisena nähdään sosiaalisen vanhemmuuden merkitys nuoren hyvinvoinnin kannalta? Onko työyhteisössä tietoa, taitoa ja tahtoa sosiaalisen vanhemmuuden tukemiseen.

Tässä kehittämishankkeeni kirjallisessa tuotoksessa kerron ensiksi uusperheestä: mikä on uusperhe, uusperheen kehitysvaiheista ja parisuhteesta uusperheessä. Sitten kuvaan sosiaalista vanhemmuutta osin erikseen isien ja äitien kohdalla. Näissä luvuissa olen hyödyntänyt useampaa viime vuosina aiheesta tehtyä väitöskirjaa ja muuta kirjallisuutta, joista on lähdeluettelo tämän esityksen lopussa. Seuraavissa kahdessa luvussa kerron ensiksi omasta ja työyhteisöni tekemästä perhetyöstä tällä hetkellä ja sitten kehittämispäivän sisällöstä ja siellä esille nostetuista asioista ja virinneestä keskustelusta koskien sekä uusperheiden että yleensäkin perheiden kanssa tehtävää työtä. Lopuksi esitän joitakin johtopäätöksiä kehittämishankkeeseen liittyen ja pohdin mahdollista jatkotyöskentelyä tämän teeman parissa.

2. Teoriatausta

2.1. Uusperhe

Uusperhe määritellään yksinkertaisimmillaan perheeksi, jossa toisella tai molemmilla avo- tai aviopuolisoilla on alle 18-vuotias lapsi tai lapsia aikaisemmasta liitosta. Ainakin toisen puolison lapsi tai lapset asuvat pääosin kyseisessä taloudessa. Kyse on siis eronneen tai eronneiden tai leskeksi jääneiden uudesta liitosta, jossa on mukana myös lapsia aiemmista parisuhteista. (Sutinen 2005, 4).

Perhe voidaan määritellä yhdessä asumisen ja biologisten siteiden lisäksi myös muin perustein. Aino Ritala-Koskisen (2001, 114-126) tutkimuksessa haastateltujen lasten puheesta voi hahmottaa neljä erilaista määritelmää. Ensimmäisen mukaan perheeseen kuuluvat kaikki ne, jotka asuvat yhdessä. Toisen mukaan perheeseen kuuluvat kaikki ne, jotka asuvat yhdessä, mutta heidän lisäksi myös muualla asuva biologinen isä tai äiti sekä hänen mahdollinen uusi puolisonsa ja muut perheenjäsenensä. Kolmanneksi lapset saattavat määrittää perheenjäseniksi vain ne oman alkuperäisen biologisen perheensä jäsenet, joiden kanssa asuvat yhdessä. Tällä tavoin ajattelevat saattavat lukea perheenjäseniksi muitakin, mutta vain sen mukaan, kuinka läheisiksi kokevat suhteensa heihin. Neljäs lasten tapa hahmottaa oma perhe on rajata se alkuperäisen biologisen perheen jäseniin asuinpaikasta riippumatta. Omien biologisten vanhempien ja sisarusten lisäksi näin ajattelevat lapset saattavat kuitenkin kelpuuttaa perheenjäseniksi myös niitä, joiden kanssa asutaan yhdessä.

Uusperhe käy läpi erilaisia kehitysvaiheita. Varhaisvaiheissa uusperheen aikuiset joutuvat sovittamaan yhteen mahdollisesti hyvinkin erilaisia kokemuksiaan perheestä. Alussa uusperheen aikuiset uskovat kaikkien tulevan onnellisiksi, sopeutuvan toisiinsa ja rakastavan toisiaan. He haluavat korvata rikkoutunut perheensä ja hyvittää lapsilleen avioeron aiheuttaman tuskan ja surun. Lapsipuolet he toivottavat tervetulleiksi uuteen perheeseen. Lapset puolestaan yrittävät olla välittämättä isä- tai äitipuolestaan ja toivovat vanhempiensa palaavan jälleen yhteen. Toisessa vaiheessa uusperheen aikuiset pyrkivät perheen yhdenmukaistamiseen ja joukkuehengen luomiseen. Kolmannessa vaiheessa kielteiset tunteet alkavat nousta pintaan. Uusperhe ei toimikaan, ja perheenjäsenet pohtivat omia roolejaan uusperheessä. Neljännessä uusperheen kehitysvaiheessa ristiriitoja ja vaikeita tunteita aletaan selvittää. Vahvoja tunteita ilmaistaan avoimesti. Viidenneksi tulee suoran toiminnan vaihe. Ratkaisuja aletaan työstää, vaikka lapset saattavat asettua edelleen vastahankaan. Hyvä lopputulos vaatii selkeää puhetta yhteiselämän säännöistä ja tarpeiden ja kokemusten eroissa. Uusperheen kehityksen keskivaiheilla erityisen tärkeitä ovat perheen omat tavat ja rituaalit sekä yhteiset kokemukset. Kuudennessa ja seitsemännessä vaiheessa uusperhe vahvistuu ja löytää luontonsa. Parisuhteelle on luotu vankka perusta. Aikuiset toimivat hyvin yhdessä ja lapset ovat löytäneet paikkansa. Vaikeuksien myötä perhe saattaa taantua aikaisempiin vaiheisiin, mutta etenee niistä nopeammin kuin ensimmäisellä kerralla. Uusperhesyklin vaiheisiin uusperheen aikuisilta menee neljästä seitsemään vuotta. (Raittila & Sutinen 2008, 39-41).

Usein sanotaan, että vanhempien parisuhde on lasten koti. Myös uusperheen onni nojaa pitkälti aikuisten hyvään ja toimivaan parisuhteeseen. Malisen ja Larkelan (2011) kokemus uusparien ja -perheiden kanssa työskentelystä on, että ihmiset jäävät kovin yksin omien kokemustensa kanssa ja ajattelevat, että jos uusi parisuhde ja uusperhe ei ala toimia, johtuu se yksinomaan heistä. Kirjassaan Malinen ja Larkela antavat näille tunteille ja ajatuksille sanoja ja ymmärrystä sille, että uusperhe ei ole ongelma. Kun uusperhe tulee kehitysvaiheeseen, jossa ollaan luomassa pelisääntöjä ja kaikki ei toimikaan kuin ydinperheessä, joutuvat vanhemmat suuren hämmennyksen valtaan. Tällöin on hyvä lähteä hakemaan ammattiapua. On tärkeää tunnistaa ne ulkopuoliset tekijät, jotka vaikeuttavat uusperheen perheytymistä, tunnistaa omat kipupisteensä sekä saada tietoa lasten eri kehitysvaiheista sekä vanhempana toimimisesta eri-ikäisille lapsille. On tärkeää erottaa ne asiat, joille voi tehdä jotakin niistä tekijöistä, joihin ei voi vaikuttaa. Uusperheen on tärkeä saada rauhassa

luoda omat sääntönsä ja toimintatapansa ilman ulkopuolisia, jotka pyrkivät sekoittamaan uusperheen kuvioita. (Malinen & Larkela 2011, 62.)

Kuten kaikissa parisuhteissa, myös uusperheen parisuhteessa on omat kehitysvaiheensa. Uusperheessä vaiheet menevät toisinpäin kuin yleensä. Mukana on alusta asti ainakin toisen lapsia eikä aikaa kahdenkeskiselle kuhertelulle juurikaan ole. Mukaan kuvioihin tulee myös monenlaisia sukulaisia, joilla on omat käsityksensä suhteesta. Tämä aiheuttaa paineita uusperheen parisuhteelle. Kuten uusperheen arki yleensäkin, myös uusperheen parisuhde joutuu monien haasteiden eteen. Eriyinen haaste on, miten vahvistaa parisuhdetta loukkaamatta lapsia ja aiheuttamatta liiallista kateutta ja mustasukkaisuutta, etenkin uusparin alkuvaiheessa. (Malinen & Larkela 2011, 62-63). Uusperhetutkimusten tulokset korostavat hyvän parisuhteen keskeistä asemaa koko perheen toimivuuden kannalta (Malinen 2015, 14).

Uusperheen parisuhteeseen liittyvät olennaisesti ratkaisut vanhemmuuden hoitamisesta.

Uusperheen vanhempien yksi keskeisimmistä tehtävistä on ratkaista uuden puolison ja sosiaalisen vanhemman paikka suhteessa toisen lapsiin. On haasteellista luoda kahdesta vuorovaikutusmaailmasta yksi yhteinen, uusi maailma, jossa vallitsevat omat säännöt ja oma kulttuuri. Uusperheissä tavataankin vakiintuneista perhemalleista poikkeavia malleja, esim. lasten vuoroviikkoasumista. (Malinen 2015, 14.)

2.2. Sosiaalinen vanhemmuus

Sosiaalinen vanhemmuus on lapsen elämässä toteutuvaa käytännön vanhemmuutta, jonka tunnistaminen, hyväksyminen ja arvostaminen sekä sen jatkuvuuden turvaaminen ovat lapselle tavattoman tärkeitä asioita. Sosiaalinen vanhempi on perheeseen kuuluva aikuinen, joka ei ole lapsen biologinen eikä juridinen vanhempi, mutta joka on läsnä ja ottaa vastuuta lapsen arjesta (Huttunen 2001, 62). Jouko Huttunen, isyystutkija, puhuu sosiaalisesta isyydestä. Sosiaalinen vanhempi voi tietysti olla myös äiti, mutta tällöin puhutaan tavallisemmin äitipuolesta, ei sosiaalisesta äidistä. Suomen lainsäädäntö ei tunne sosiaalista vanhemmuutta, eikä siihen voi vedota missään tilanteessa. Lapsi kuitenkin kiinnittyy turvalliseen ja läsnä olevaan aikuiseen, ja lapselle sosiaalisesta vanhemmasta voi tulla yhtä tärkeä lähivanhempi kuin biologis-juridisesta

vanhemmasta. Ero sosiaalisesta vanhemmasta tai hänen yllättävä menettämisensä voi olla lapselle yhtä traumaattista kuin ero biologisesta vanhemmasta. Erotilanteessa lapsella ei ole minkäänlaista tapaamisoikeutta lähivanhempaan, jolla on ”vain” sosiaalinen status.

Huttunen (2015) kuvaa sosiaalisen vanhemmuuden onnistumisen tekijöitä: Läheinen suhde ei-biologiseen lapseen on ollut mahdollista, sitä on tuettu ja tarjoutuneita mahdollisuuksia on myös käytetty. Lapselle ja sosiaaliselle vanhemmalle on kertynyt runsaasti yhteisiä positiivisia kokemuksia ja hetkiä, mikä on mahdollistanut tunteiden jakamisen. Heillä on ollut riittävästi yhteistä tekemistä eli toiminnallista jakamista. Sosiaalisella vanhemmalla on ollut mahdollisuuksia ja keinoja vaikuttaa lapsen asioihin. Hänelle on syntynyt luottamus omaan toimijuuteen vanhempana. Sosiaalisella vanhemmalla on ollut mahdollisuutta auttaa lasta myös vaikeissa ja hätätilanteissa, mikä on lujittanut keskinäistä luottamusta. Sosiaalisella vanhemmalla on ollut mahdollisuutta valita omanlaisensa vanhemman ja kasvattajan rooli. (Huttunen 2015.)

Sosiaalinen isyys voi kehittyä psykologiseksi isyydeksi ja Huttusen (2015) mukaan kehittyminen tapahtuu kolmen portaan kautta. Ensin vuorovaikutuksen laatu paranee eli monimuotoisuus ja dialogisuus juurtuvat isä-lapsisuhteeseen. Toiseksi syntyy luottamus eli lapsi alkaa luottaa suhteen katkeamattomuuteen ja isä on läsnä oleva. Kolmannella portaalla muodostuu kiintymyssuhde, johon tarvitaan tahtoa, tunnetta ja tilaa. Isyyteen sitoutuminen tulee miehelle tahdon asiaksi, miehellä on aito välittämisen ja huolenpidon tunne ja mies saa triadisen tilan äidin ja lapsen välisen suhteen rinnalla ja oman tilan isä-lapsisuhteessa. (ks. myös Huttunen 2001, 64-65.)

Minna Murtorinne-Lahtinen (2011) on tehnyt väitöskirjan äitipuolen (sosiaalisen äidin) identiteetin rakentumisesta uusperheessä. Hän löysi kolme identiteettityyppiä eli satelliittiäidin rajoittama äitipuoli, äitipuolikeskeinen perhe ja tiimivanhempana toimiva äitipuoli. Ensimmäisessä tyypissä biologinen äiti rajoittaa äitipuolen toimintaa eikä puoliso tue vaimonsa asemaa perheessä. Alatyyppejä ovat osaton ja huoltovastaava äitipuoli. Lasten torjuvaa käyttäytymistä selitetään biologisen äidin toiminnalla lastensa taustalla. Satelliittiäidin rajoittamien äitipuolien perheissä on paljon murrosikäisiä ja sitä vanhempia lapsia. Äitipuolikeskeisessä identiteettityypissä äitipuolista tulee joko äitihahmoja lapsipuolilleen tai perheen toiminnanjohtajia. Äitipuolet kertovat itsestään kunnan kasvattajina ja monet äitipuolet uupuvat vastuuseen. Osa näistä tarinoista on sankaritarinoita ja näissä perheissä on paljon pieniä

lapsia. Tiimivanhemmuudessa painottuu jaettu vanhemmuus ja tasa-arvoisuus. Puoliso tukee äitipuolen vanhemmuutta. Äitipuoli voi toimia lapsipuolen ystävänä ja huolehtivana aikuisena, kun isä on mukana perheen arjessa. Näissä perheissä on paljon ala-asteikäisiä lapsia. Laura Mannila (2015) on tutkinut lapsettomia äitipuolia, ja hän lisäsi Murtorinne-Lahtisen tyyppeihin vielä neljännen eli isäkeskeisen uusperheen, jossa äitipuoli on perheen ”toinen aikuinen”.

Uusperheissä rakennetaan uudenlaista perhepolitiikkaa. Perhesuhteet eivät perustu vain biologisiin siteisiin, vaan myös kiintymykseen ja luottamukseen. Perhettä voidaan rakentaa huolenpidon ja hoivan käytännöissä. Yhteiset hyvät hetket vahvistavat yhteenkuuluvuuden ja yhteishengen tunnetta, mutta ne eivät synny itsestään. Yhteiset uudet perinteet ovat tärkeitä uuden perheen yhteisöllisen identiteetin kannalta. Murtorinne-Lahtinen (2013, 144-149) toteaa, että on monia tapoja olla kyllin hyvä äitipuoli. Kulttuurimme myytit, sekä äitimyytti että äitipuolimyytti, tekevät äitipuolena elämisestä ainakin ajoittain melkoista taiteilua. Äitipuolen oma hyvinvointi tukee jaksamista perheessä. Äitipuolelta edellytetään kykyä pohtia ja neuvotella paikkaansa perheessä. Siinä hän tarvitsee tukea.

Jouko Huttunen (2015) pohtii, onko isäpuolena oleminen helpompaa kuin äitipuolena oleminen. Hän esittää oletuksen, että mies haluaa naista useammin tulla uusperheeseen ensisijaisesti puolisoksi, ei sosiaalisesti vanhemmaksi. Haasteena hän näkee itsensä näkemisen vanhemmuuden tukihenkilönä uusperheessä ja vanhemmuuden jakamisen nykyisen puolison kanssa. Haasteena on myös oman isyyden jakaminen biolasten ja puolison lasten kanssa.

Nuori on osa perhettä, ja suhteet vanhempiin ovat ensiarvoisen tärkeitä sekä persoonallisuuden että mielenterveyden kehittymisessä. Vanhemmat voivat myös auttaa nuorta löytämään oman identiteetin. (Kinnunen 2011, 109.) Uusperhe ei ole riski lapsen hyvinvoinnille, toteaa Mari Broberg (2010). Uusperheen muodostaminen saattaa muuttaa kuitenkin perheen voimavaroja ja sitä kautta heijastua lapsen hyvinvointiin. Lasten hyvinvointia tukee erityisesti uusperheen toimiva ihmissuhdeverkosto. Lasten ongelmien ja uusperheen ihmissuhdeverkoston toimimattomuuden välillä oli Brobergin tutkimuksessa selkeä yhteys.

3. Nuorisopsykiatrian osaston ja joustavien hoitomuotojen poliklinikan perhetyö ja vanhemmuuden tukeminen

3.1. Nuorisopsykiatrian osasto

Nuorisopsykiatrian osastolle nuori tulee lääkärin läheteellä. Osastolla hoidetaan 13-17-vuotiaita nuoria. Osasto on 12-paikkainen (10 + 2 kriisipaikkaa). Osastolla nuori voi olla tutkimusjaksolla, hoitajaksolla tai kriisijaksolla. Koska lasta ja nuorta ei voi hoitaa ilman vanhempiaan, on nuoren perheen kanssa tehtävä työ olennainen osa moniammatillista yhteistyötä.

Tutkimusjakso on noin neljän viikon pituinen jakso, johon sisältyy pääsääntöisesti kolme perhetutkimuskäyntiä. Näillä käynneillä tavataan nuorta yhdessä hänen vanhempiansa tai vanhempansa kanssa. Etusijalla tapaamisissa ovat nuoren biologiset vanhemmat, mutta jonkin verran tavataan myös isä- ja äitipuolia, mikäli nuori asuu uusperheessä. Perhetapaajina tutkimusjaksolla ovat yleensä osaston ylilääkäri ja sosiaalityöntekijä/perheterapeutti.

Hoitajaksoon päädytään yleensä tutkimusjakson jälkeen, ja sen pituus voi olla muutamasta viikosta pariin vuoteen. Hoitajakson aikana tavataan nuorta ja hänen perhettään aina kunkin nuoren hoitosuunnitelman mukaisesti. Nuorta voidaan tavata yhdessä vanhempiansa kanssa, mukana voi olla myös sisarusia, isovanhempia ja sosiaalisia vanhempia. Joskus tavataan nuoren vanhempia myös parina tai uusperheen ollessa kyseessä biologista vanhempaa ja sosiaalista vanhempaa ilman nuoren läsnäoloa. Työparina hoitajakson aikana ovat yleensä sosiaalityöntekijä/perheterapeutti ja sairaanhoitaja. Joskus sosiaalityöntekijän työparina on ollut myös kunnan sosiaalityöntekijä tai muu perustason työntekijä.

Kriisijakso on yleensä noin kahden viikon pituinen jakso, joka joskus jatkuu tutkimus- ja/tai hoitajaksolla, mutta joka yleensä liittyy avohoidossa olevan nuoren jostakin syystä kriisiytyneeseen tilanteeseen. Myös kriisijakson aikana tavataan perhettä. Perhetapaajina on hoitajapari, koska tapaaminen ajoittuu viikonloppuun.

Joustavien hoitomuotojen poliklinikka eli Jopo on osa nuorisopsykiatrian poliklinikkaa. Sinne hakeudutaan niin ikään lääkärin läheteellä ja sinne pääsee yleensä nopeasti. Joposta tehdään myös kotikäyntejä. Jopossa toimii useita nuorten ryhmiä eli ryhmähoitoon on panostettu. Jopossa ei toteuteta pitkiä nuorten yksilöterapioida. Työryhmä siis palvelee nuorisopsykiatria läheteellä tulleita nuoria ja perheitä, jotka tarvitsevat kriisityötä, kotiin suuntautuvia hoitomuotoja tai ryhmämuotoista toimintaa.

Jopossa työskentelee lääkäri, apulaisosastonhoitaja ja neljä sairaanhoitajaa. Lisäksi erityistyöntekijöistä sosiaalityöntekijä/perheterapeutti käyttää puolet työajastaan Jopon asiakastyöhön (toinen puoli osastolla), ja psykologi ja toimintaterapeutti myös pienemmän osuuden työajastaan. Jopon sairaanhoitajista kaikki tekevät myös perhetyötä ja/tai tapaavat nuoren vanhempia. Työparityöskentely mahdollistuu yleensä vain perhetapaamisten osalta, vanhempien tai vanhemman tapaamisissa työntekijänä on joko sosiaalityöntekijä tai sairaanhoitaja yksinään. Perhetapaamisissa voidaan tavata perhettä eri kokoonpanoissa, myös sosiaalisia vanhempia, mutta tavallisimmin biologiset vanhemmat ovat selkeästi ensisijaisia. Perhetapaamisissa on toteutettu myös nuoren kotona.

4. Sosiaalisen vanhemmuuden tukemisen pohdinta työyhteisössä

4.1. Alkuinformaatio

Nuorisopsykiatrian koulutusiltapäivässä 9.9.2015 oli yhtenä aiheena meidän nuorisopsykiatrian sosiaalityöntekijöiden, minun ja Maini Muhosen, puheenvuoro aiheesta ”Ajankohtaista lastensuojelusta ja nuorten kela-etuuksista”. Tämän lisäksi oli sovittu, että otan esille Uusperheneuvoja- koulutukseeni liittyvän kehittämishankkeen ja haastan työyhteisön jäseniä yhdessä pohtimaan kysymyksiäni, joita olin etukäteen valmistellut.

Näin sitten tehtiinkin. Kerroin lyhyesti koulutuskokonaisuudesta ja esitin toivomuksen saada työyhteisön kaikki jäsenet mukaan pohtimaan sosiaalisen vanhemmuuden huomioimista työssämme. Aihe herätti selkeästi kiinnostusta ja keskustelua. Aikaa oli nyt käytettävissä hyvin

rajallisesti, ja niinpä ylilääkärin ja osastonhoitajan ehdotuksesta sovittiin, että palataan aiheeseen kahden viikon kuluttua olevassa kehittämisiltapäivässä. Toivomuksena oli myös, että jo ennen tuota päivää laittaisin sähköpostitse kysymykset etukäteen pohdittaviksi. Näin teinkin. Osastonhoitaja toimitti kehittämisiltapäivän asialistan mukana etukäteen tekemäni pohdinta/keskustelutehtävän kaikille nuorisopsykiatrian tulosityksikön työntekijöille (liite).

4.2. Kehittämisiltapäivä

Kehittämisiltapäivään 23.9.2015 osallistui yhteensä n. 50 nuorisopsykiatrian tulosityksikön työntekijää osastolta, Jopo-poliklinikalta, Keinusaaren poliklinikalta ja Riihimäen poliklinikalta. Työntekijöissä oli lääkäreitä, psykologeja, psykoterapeutteja, sairaanhoitajia, toimintaterapeutteja ja sosiaalityöntekijöitä. Myös osastosihteerit halusivat kuunnella teoriaosuuden ja keskustelutehtävän alustuksen, mutta he eivät osallistuneet ryhmiin.

Aluksi kerroin uusperheestä. Mitä se tarkoittaa ja miten eri tavoin sitä voidaan määritellä: parisuhteesta, uusperheestä, systeemistä käsin tai yhteisen nimittäjän kautta. Seuraavaksi kuvasin uusperheen kehitysvaiheet, ja haastoin työtovereitani huomaamaan ja huomioimaan nämä vaiheet jokaisen omassa työskentelyssä. Lopuksi keskityin kuvaamaan sosiaalista vanhemmuutta. Mitä tarkoittaa sosiaalinen vanhemmuus ja mikä on sosiaalisen vanhemmuuden suhde Suomen lainsäädäntöön. Koetin selkeyttää myös vanhemmuuden ja huoltajuuden käsitteitä, koska ne tuntuvat sekoittuvan hyvin usein. Materiaalina tässä teoriaosuudessa käytin uusperheneuvojakoulutuksesta saamaani kirjallista materiaalia (Pekka Larkela, Jouko Huttunen, Minna Murtorinne-Lahtinen).

Alustuksen jälkeen osastonhoitaja jakoi osallistuvat ryhmiiin niin, että osaston henkilökunnasta tehtiin kaksi ryhmää, samoin Keinusaaren poliklinikalta, Riihimäen ja jopo-poliklinikalta tuli oma ryhmänsä ja seitsemännen ryhmän muodostivat osaston erityistyöntekijät yhdessä esimiesten kanssa. Kysymykset oli siis lähetetty jo etukäteen mietittäviksi, ja nyt niistä keskusteltiin ryhmissä. Keskustelu kaikissa ryhmissä oli hyvin aktiivista ja aiheesta oltiin aidosti kiinnostuneita. Lopuksi koottiin ryhmien tulokset yhteen, ja lupasin tehdä niistä kirjallisen koosteen jatkotyöskentelyä varten.

Kaikki ryhmät antoivat myös kirjallisena vastaukset siis jo etukäteen ja uudelleen vielä ennen ryhmätöitä esittämiini kysymyksiin. Sain muutaman yhteydenoton vielä kehittämisiltapäivän jälkeenkin teemaan liittyen. Käyn seuraavaksi läpi ryhmien palautteet kysymys kerrallaan. Palaute on tiivistelmä eri ryhmien keskustelusta. Tässä yhteydessä tuon asiat esille niitä vielä mitenkään kommentoimatta.

Ensin halusin tietää, ketä tavataan perhetapaamisissa ja onko eroa osaston ja poliklinikan työskentelytavassa. Perhetapaamisissa ensisijaisia ovat huoltajat, jotka yleensä ovat myös biologisia vanhempia. Yksi lähtökohta vanhemman kanssa työskentelylle on se, että hän asuu yhdessä nuoren kanssa. Tutkimusjakson aikana tavataan enimmäkseen biologisia vanhempia, mutta hoidon aikana tavataan tapauskohtaisesti myös äiti- ja isäpuolia, isovanhempia, sisaruksia, sijaisvanhempia ja jonkin verran myös sijaishuollon työntekijöitä. Olennaisin ero osaston ja poliklinikan työskentelytavassa on se, että osastolla nuori on aina läsnä tapaamisissa. Poliklinikalla sen sijaan on suhteellisen vähän perhetapaamisia, eli siellä työskennellään pääsääntöisesti niin, että nuori tapaa omaa työntekijäänsä ja vanhemmilla on omat tukikäyntinsä omalla työntekijällään. Yhteisiä tapaamisia ovat hoitoneuvottelut, joissa on läsnä myös nuoren hoidosta vastaava lääkäri. Keskusteltu yhdessä siis myös siitä, mikä on perhetapaaminen. En ollut tätä käsitettä etukäteen määritellyt.

Toiseksi kysyin, kuka määrittelee perheen, jota tavataan. Tässä tuli esille eri näkökulmia liittyen mm. nuoren ikään, tulehtuneisiin väleihin perheenjäsenten välillä, biologisten vanhempien ensisijaisuuteen ja lähivanhemmuuteen. Poliklinikan ensikäynnillä tavataan pääsääntöisesti nuori ja huoltajat, eli myös eroperheiden kohdalla kutsutaan molemmat vanhemmat, jos vanhemmilla on yhteishuolto. Työryhmä yhdessä nuoren ja huoltajien kanssa sopii jatkotyöskentelystä perhetyön osalta.

Kolmanneksi halusin kuulla mielipiteitä siitä, onko biologisilla vanhemmilla (huoltajilla?) etusija sosiaalisen vanhemmuuden kustannuksella. Aika yksimielisesti todettiin, että virallisilla huoltajilla eli yleensä siis biologisilla vanhemmilla on selkeästi etusija nuoren kanssa työskenneltäessä. Tämä korostuu erityisesti hoitoon liittyvien päätösten tekemisessä eli siis juridisissa seikoissa. Aika moni ryhmä kuitenkin kiisti sen, että biologisilla vanhemmilla olisi etusija sosiaalisen vanhemmuuden

kustannuksella eli tuotiin esille, että perhetyötä tehdään tasaveroisesti sekä biologisten että sosiaalisten vanhempien kanssa. Yhteistyötä pyritään tekemään kaikkien nuorelle tärkeiden aikuisten kanssa. Ryhmien palautteista nousi esille myös nuoren lojaliteetti biologisia vanhempia kohtaan, mutta toisaalta myös se, että jos osastolla oleva nuori kokee sosiaalisen vanhemman tärkeänä, kutsutaan hänet perhetapaamisiin mukaan, vaikka biologinen vanhempi sitä vastustaa.

Neljäs kohta koski osaston tai poliklinikan nykykäytäntöä. Koetaanko se toimivana? Onko tarvetta muuttaa käytäntöjä? Nykykäytäntöä pidettiin pääsääntöisesti toimivana huomioiden käytettävissä olevat resurssit. Ongelmallisiksi koettiin mm. tilanteet, joissa nuori ehdottomasti kieltää jonkun keskeisesti hänen arjessaan vaikuttavan aikuisen mukaan tulon hänen hoitoonsa, ja ongelmallinen perhedynamiikka pääsee jatkumaan. Ongelmaksi koettiin myös se, jos vanhemmat eivät pääse tulemaan tapaamisiin syystä tai toisesta. Perhetyön tärkeyttä korostettiin ja toivottiin, että perhetapaamisia voisi olla enemmän. Vanhempien näkemysten nykyistä laajempaa huomioimista myös peräänkuulutettiin. Sisarusten mukaanottoa perhetapaamisiin toivottiin myös nykyistä enemmän. Uusperheiden kanssa työskenneltäessä haluttiin huomiota tarkemmin kiinnitettävän uusperheen sen hetkiseen kehitysvaiheeseen, jotta saataisiin parempi ymmärrys nuoren ja perheen kokonaistilanteesta.

Viidentenä kohtana oli sosiaalisen vanhemman merkitys nuoren kokonaistilanteessa. Kaikki ryhmät pitivät sosiaalista vanhemmuutta nuoren kannalta tärkeänä. Todettiin, että sosiaalinen vanhempi elää arkea nuoren kanssa ja on tälle yksi lähiaikuinen/kasvattaja. Esille nostettiin merkittävyys paitsi hyvässä, myös pahassa eli biologisen vanhemman uusi puoliso saattaa vaikuttaa myös haitallisesti nuoren tilanteeseen. Pidettiin tärkeänä selvittää sosiaalisen vanhemman ja nuoren suhdetta. Kaiken kaikkiaan perehtyminen uusperheen rakenteeseen ja sen kaikkiin alasysteemeihin on välttämätöntä, jotta perheen kanssa työskentelylle olisi riittävät edellytykset.

Viimeisenä pohdintakohtana oli avoin kysymys uusperheisiin ja/tai sosiaaliseen vanhemmuuteen liittyvistä ajatuksista ja pohdinnoista. Tässä kohtaa esille nostettiin mm. monimuotoisten perheiden kohtaaminen, johon toivottiin enemmän tietoa ja osaamista. Vaikeana koettiin myös eronneiden vanhempien todella tulehtuneet välit, jolloin keinoja perheen auttamiseksi oli kovin niukasti. Muina asioina esille nousi mahdollinen tutkimusjakson synkronisointi poliklinikalla ja osastolla niin, että myös poliklinikalla tutkimusjakson perhetutkimuskäynneillä paikalla olisivat nuori ja vanhemmat.

Todettiin myös, että joskus poliklinikalla nuoren hoito voitaisiin keskittää yksilötapaamisten sijaan koko perheen tapaamisiin.

5. Johtopäätökset, pohdinta ja jatkotyöskentely

Eronneet perheet ja uusperheet eivät ilmiönä ole uusi, mutta näiden erityispiirteisiin ei mielestäni ole riittävästi osattu paneutua. Nuorisopsykiatrian kehittämisiltapäivä osoitti sen, että perheiden monimuotoisuus kyllä tunnustetaan kohtuullisen hyvin, mutta silti työskentelyssä pitäydytään pääsääntöisesti nuoren biologisten vanhempien kanssa tapaamisiin. Tämä on ymmärrettävää siksi, koska juridiikka asettaa omat vaatimuksensa. Virallinen huoltajuus, joka on yleensä biologisilla vanhemmilla tai ainakin toisella heistä, menee sosiaalisen vanhemmuuden edelle. Kysymys siitä, onko biologisilla vanhemmilla etusija sosiaalisen vanhemmuuden kustannuksella tavatessamme perhettä, kuitenkin kiistettiin. Sosiaalista vanhemmuutta pidettiin nuoren kannalta hyvin tärkeänä, koska sosiaalinen vanhempi elää arkea nuoren kanssa ja on tälle yksi lähiaikuinen. Sekä osastolla että poliklinikoilla on mahdollista tavata perhettä eri kokoonpanoissa, eli työskentely uusperheen kanssa ja sosiaalisen vanhemmuuden tukeminen on mahdollista. Esteitä tämän kaltaiselle työskentelylle asettavat lähinnä resurssit. Perhetyön tärkeys tuli kehittämisspäivässä selkeästi esille ja toivottiin, että perhetapaamisia voitaisiin toteuttaa enemmän.

Kehittämisiltapäivässä nousi melko isona asiana esille myös perhetyö nuorisopsykiatrialla ylipäätään. Voidaanko puhua perhetyöstä vain silloin, kun nuori itse on tapaamisessa läsnä vai onko perhetyötä myös vanhempien tai vanhemman tukikäynnit? Tämä teema puhutti työyhteisöä vielä kehittämisiltapäivän jälkeenkin. Osastolla nuori on pääsääntöisesti aina itse perhetapaamisessa paikalla. Sen sijaan poliklinikoilla nuorella on oma työntekijä ja yksilökäynnit tämän luona, ja vanhemmilla on omat tukikäynnit perhetapaajalla. Vain hoitoneuvotteluissa ovat kaikki yhdessä paikalla. Koska osaston tutkimusjakson perhetapaamiset on todettu hyvin informatiivisiksi, on jo sovittu, että vastaavan sisältöisiä perhetutkimuskäyntejä aletaan pienimuotoisesti kokeilla myös Jopo-polilla.

Johdannossa itselleni esittämäni kysymykseen, onko työyhteisössä tietoa, taitoa ja tahtoa sosiaalisen vanhemmuuden tukemiseen, voin vastata varovaisen myönteisesti. Tahtoa on kaikilla,

taitoa lisää saa harjoittelemalla ja tietoa on saatavilla. Toiveena esitettiin, että tulosityksikön seuraavissa koulutustilaisuuksissa saataisiin lisää tietoa uusperheistä ja monimuotoisista perheistä yleensäkin. Lupauduin olemaan käytettävissä jatkossakin eli puhumaan lisää uusperheistä. Näin voin jakaa Uusperheneuvoja-koulutuksessa saamaani tietoa koko tulosityksikölle.

Lasten ongelmien ja uusperheen ihmissuhdeverkoston toimimattomuuden välillä oli selkeä yhteys (Broberg 2010). Toimiva ihmissuhdeverkosto siis tukee lapsen hyvinvointia ja tästä syystä perheen vuorovaikutussuhteiden tutkiminen ja niiden tukeminen nuorisopsykiatrian yksiköissäkin on välttämätöntä. Nuori on osa perhettä, ja suhteet vanhempiin - sekä biologisiin että sosiaalisiin - ovat tärkeitä myös nuoren mielenterveyden kehittämisessä.

Lähteet

Broberg, Mari (2010). Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 52/2010. Helsinki: Väestöliitto.

Huttunen, Jouko (2001). Isänä olemisen uudet suunnat. Hoivaisiä, etä-isiä ja ero-isiä. Juva: Ps kustannus

Kinnunen, Pirjo (2011). Nuoruudesta kohti aikuisuutta. Varhaisaikuisen mielenterveys ja siihen yhteydessä olevat ennakoivat tekijät. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere.

Malinen, Vuokko (2015). Uuspari. Uusperheen parisuhde ja koulutuksellisen intervention mahdollisuudet sen tukemiseen. Väitöskirja. University on Eastern Finland. Dissertation in Education, Humanities, and Theology. No 71. Joensuu.

Malinen, Vuokko & Larkela, Pekka (2011). Parisuhde – uusperheen ydin. Helsinki: Väestöliitto.

Mannila, Laura (2015). Lapsettomat äitipuolet. Perheterapia 3/2015, 6-17.

Murtorinne-Lahtinen, Minna (2011). Äitipuolen identiteetin rakentuminen uusperheessä. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 427. Jyväskylä.

Murtorinne-Lahtinen, Minna (2013). Hyvä paha äitipuoli. Uusperheen arjessa. Helsinki: Kirjapaja

Raittila, Kaisa & Sutinen, Päivi (2008) Huonetta vai sukua. Elämää uusperheessä. Helsinki: Kirjapaja.

Ritala-Koskinen, Aino (2001). Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöliiton julkaisu D 38. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.

Sutinen, Päivi (2005). Vanhempana ja aikuisena uusperheessä. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Julkaisemattomat lähteet

Huttunen, Jouko (2015). Isä sosiaalisena vanhempana. Luento Uusperheneuvojakoulutuksessa Turussa 23.3.2015.

